

AZ AGRÁRKÉRDÉS A KUBAI POLITIKAI HARCOKBAN
(Az 1930–1952 közötti korszak néhány vonása)

A kubai gazdaság, s ennek következtében a társadalmi és politikai élet meghatározója századunkban a cukor lett. Már a gyarmati kor utolsó évszázadát is a cukor szakadatlan terjeszkedése, fokozatos dominanciája jellemezte, a cukorgazdaságban rejlő monokultúrás tendenciák igazi kibontakozása, a cukormonokultúra kiépülése és megszilárdulása azonban csak a 20. század első évtizedeiben ment végbe.

Ebben döntő szerepe volt annak, hogy a függetlenség elnyerése után az Egyesült Államok újgyarmati helyzetbe, neokolonialista függőségbe kényszerítette a fiatal köztársaságot, és az amerikai tőke – az USA kormányainak támogatásával – a maga érdekeinek megfelelően alakította át a kubai gazdaságot. A 20. század elejétől az 1920-as évek végéig – becslések szerint – 1,1–1,5 milliárd dollár amerikai tőke áramlott a szigetországba, s ebből csaknem 800 millió dollárt a jól jövedelmező cukoriparba fektettek be.¹ Ily módon az amerikai tőke nemcsak a cukortermelésben érdekelt kubai rétegeket (hacendado, colono) vonta a piac, a szállítás, stb. révén a saját érdekszférájába, hanem maga is latifundistává vált a „cukorszigeten”: a latifundista tőkés monopólium megteremtője lett. Amerikai cégek óriási földterületeket szereztek meg potom áron magánosoktól és a kubai államtól, kihasználva, hogy a Függetlenségi Háború éveiben a birtokosok tekintélyes hányada elszegényedett, ill. a tulajdonviszonyok sok esetben tisztázatlanok voltak. Különösen Orientében és Camagüeyben alakultak ki amerikai birodalmak a Cuba Sugar Cane Co., a West-Indian Co. és az United Fruit Co. égisze alatt.

Az amerikai tőke terjeszkedése a cukoripar technikai modernizációjával párosult, s az új, termelékenyebb gyárak révén a monopóliumok lehetőségét teremtettek a független kis- és középbirtokosok (colonók) függőségbe kényszerítésére is.

A cukorgazdaság igazi virágkora az első világháború által teremtett konjunktúrából bontakozott ki és a huszas évek közepéig tartott. Ebben a

¹ *Ld. Soto, L.: La Revolución del 33 La Habana, 1977. I. K. 224–225. Vö.: Leland H. Jenks.: Nuestra colonia de Cuba. La Habana, 1961. (első angol kiadás: 1928)*

korszakban a cukor aránya 80% fölé emelkedett az exportban, a cukornádtermelő gazdaságok elfoglalták a megművelhető föld 55%-át (ennek jelentős részén azonban nem voltak ültetvények, tartalékolták a földet az extenzív művelés szükségleteire és a kereslet további növekedésének reményében), a zafra idején több mint 160 modern, jobbra a század első két évtizedében épült cukorgyár kéménye ontotta a füstöt. A szinte évről-évre növekvő termelés 1925-ben és 1929-ben 5 millió tonna fölé tetőzött. Az amerikai dominanciát tükrözi, hogy a cukornádtermelést szolgáló 250 000 cabelleria (3 357 500 ha) földből 175 000 cabelleriát (2 310 250 ha) USA-cégek birtokoltak, s az amerikai kézben levő 84 gyár – a működő üzemek 47%-a – produkálta a termelés 65–70%-át a huszas évek végén.²

A cukormonokultúra mélyrehatóan deformálta Kuba agrárszerkezetét és agrártársadalmát. A cukor expanziójának időszakában a mezőgazdaság szinte valamennyi ágazata sorvadásnak indult vagy az önellátás szintjén stagnált. A paraszti árutermelés visszaesett. Kivételt csak a dohány, az ország másik jelentős exportcikke képezett. Kuba korábban is élelmiszer behozatalra szorult (pl. rizsből és más gabonafélékből), de a cukorgazdaság kiterjedése és az olcsó amerikai áruk versenye ezt a függést kiszolgáltatottsággá változtatta a köztársasági korszakban. Nemcsak az országban nem termelt élelmiszerek kerültek importlistára, hanem olyanok is (pl. a kávé, a marhahús, sőt dohányárúk), amelyeknek voltak termelési hagyományai a szigeten. 1925-ben az import csaknem 40%-a mezőgazdasági eredetű cikkekből állt, értéke meghaladta a 113 millió pesót.³ Mindez nem csupán a parasztság nem-cukortermelő rétegeit sújtotta az árutermelés visszavetésével, hanem rendkívül érzékenyvé tette a gyorsan növekvő városi lakosságot is az importra (árak, ellátási biztonság, stb.).

Az agrártársadalmat a cukormonokultúra szélsőségesen polarizálta. Felső rétegét az agrárburzsoáziává átalakuló hacendadók, a tőkés nagybérlők és a cukormonopóliumok igazgatói (administrador) alkották. A másik póluson az elszegényedő, kiszolgáltatott kisbirtokosokat találjuk, akiknek jelentős hányada fokozatosan elvesztette önállóságát, kisbérlővé (subarrendatario) változott, aki pénzben (rentista) vagy terménnyel (partidario) fizetett az általa megművelt földért. A birtokkoncentráció folyamatát mutatja, hogy 1894 előtt még 90 964 önálló, kis és nagy hacienda volt Kubában, 1898-ban – a Függetlenségi Háború végén – már csak 60 711, s ez a szám 1933-ra 38 105-re csökkent.

1931-ben a 0–3 caballeria (max. 40 ha.) területű kisbirtokok alkották az összes gazdaságok 71%-át, de ezek csak a földek 11%-át, kb. 92 000 cabelle-

² Soto: i. m. 234.

³ Soto: i. m. 231.

riát birtokoltak. Ugyanakkor 1072 gazdaság – a fincák alig több mint 1%-a –, amelyek területe meghaladta az 50 cabelleriát, a föld 58%-a fölött rendelkezett.⁴

A kubai szegényparasztság sajátos kategóriája, marginális rétege a *precarista*. Azokat a parasztokat nevezték így, akiknek nem voltak okmányaik az általuk művelt föld tulajdonjogáról, tehát hivatalosan jogcím nélkül birtokolták azt. Ez az állapot a gyarmati kor tulajdonviszonyaiból származott, amikor a parasztok egy része a korona tulajdonát képező földeken (*realengo*) hasíthatott ki birtokat magának ún. *haciendas comuneras* keretében, erről a birtokról azonban nem voltak okmányai (adománylevele vagy szerződése). A köztársaság kikiáltása után a *realengók de jure* az állam tulajdonába mentek át, az ott élő parasztok azonban a szokásjog alapján saját tulajdonuknak tekintették a földet. A tisztázatlan viszonyokat a kubai *latifundisták* és a külföldi monopóliumok egyaránt felhasználták terjeszkedésre. Birtokleveleket, adásvételi szerződéseket produkáltak a bíróságoknak, s a törvény segítségével fosztották meg földjeiktől a jogi kérdésekben járatlan parasztokat. A bírói végzések érvényesítését a *Guardia Rural*, a gyűlölt csendőrség segítette: sokszor erőszakkal üzték el, lakoltatták ki a parasztokat.

A *precaristák*, akiknek több mint 80%-a Oriente hegyes vidékein, nehezen megközelíthető *realengókban* élt, keményen, olykor fegyveresen is ellenálltak a nagybirtok terjeszkedésének. Így ez a létszámában hullámzó, létében gyakran fenyegetett réteg a paraszti osztályharc leghatározottabb képviselőjévé vált.

A monokultúra kialakulásának legfontosabb társadalmi következménye azonban a nagyszámú agrárproletariátus létrejötte volt Kubában. A felszabadított, de földhöz nem juttatott rabszolgákból és utódaikból, valamint az elszegényedett, földjét vesztő parasztságból alakult ki az „univerzális parasztmunkásoknak” ez a társadalmi rétege, amelyhez az 1931-ben számbavett 684 776 mezőgazdasági keresőből csaknem fél millióan tartoztak. A családtagokat is számítva – az átlagos családnagyság ekkor 5,2 fő volt – az agrárproletariátus Kuba legnagyobb társadalmi csoportja volt. Az agrárproletárok jelentős része cselédmunkát végzett lakásért-ellátásért a birtokos parasztoknak és a nagybirtokon. A bér munkát végzők évente maximum négy hónapon keresztül jutottak rendszeres keresethez, akár a cukorültetvényeken dolgoztak, mint *machetero-k* (nádvagó munkások), akár a dohány- vagy a kávészüretből próbálták biztosítani megélhetésüket. A cukorgazdaság évente kb. 200–250 000 *machetero-t* igényelt, de ezek egy része a monopóliumok ál-

⁴ *Roca, Blas*: Los Fundamentos del Socialismo en Cuba. La Habana, 1962. 39–41. *Problemas de la Nueva Cuba*. Foreign Policy Association New York, 1935. 4.

tal előszeretettel alkalmazott antillano-kból, a haiti és jamaicai „vendégmunkásokból” került ki. Az antillanók alkalmazása a harmincas évek elejére társadalmi feszültségek forrásává vált. A megerősödő munkásmozgalom a cukoriparban foglalkoztatott agrárproletárokhoz talált legkönnyebben utat a harmincas évek elejétől. A cukorgyári munkások harcaihoz kapcsolódva – a precaristák mellett – ők váltak a vidéki osztályharc legfontosabb tényezőjévé.

A cukorgazdaság virágzásának rövid korszakában az agrárkérdés a politikai élet peremére szorult. Időnként ugyan felvetődött az agrármonopóliumok korlátozásának igénye (ezt tükrözte a Ley Arteaga 1909-ben), a huszas években egyes vidékeken megerősödött a parasztok önvédelmi harca) az orientei Realengo N^o3 vált pl. nevezetessé, de önálló, országos jelentőségű parasztmozgalomról nem beszélhetünk, ebben a korszakban.

Az egyoldalú cukormonokultúra gyengeségei azonban szinte a virágzás másnapján napvilágra kerültek, a cukorgazdaság már a huszas évek második felében – még a világgazdasági válság előtt – válságba jutott. A cukorpiac telítődött, az árak esni kezdtek, s az Egyesült Államok a vámok emelésével támasztott nehézségeket a kubai cukornak. Gerardo Machado kormányzata (1925–1933) lényegében improvizatív lépésekkel próbált védekezni: 1926-tól korlátozták a termelhető cukor mennyiségét, a cukortermelő országok nemzetközi egyezményétől reméltek megoldást, majd 1929-ben újból szabad zafrát engedélyeztek, hogy a kubai cukor az alacsony árak ellenére is versenyképes maradjon a világpiacon. Az export csökkenéséből származó veszteségek mérséklését Machado kormányzata az import csökkentésével megkísérelte, 1927-ben felemelték a vámokat. Ez bizonyos fokig hozzájárult a hazai ipar és mezőgazdaság fejlődéséhez. Növekedett pl. a rizs, a kávé, a bab termelése. A növekedés azonban messze nem fedezte az import csökkenése miatt kieső élelmiszerimportot. A hiányt az árak rohamos emelkedése is tetézte.

A világgazdasági válság kitörése ilyen körülmények között elemi erővel sújtotta a kubai gazdaságot, s 1929-től felszínre kerültek a monokultúrából származó strukturális betegségek. A cukortermelés 2,234 488 tonnára zuhant vissza 1933-ra, s négy év alatt csaknem negyven cukorgyár zárta be kapuit. A cukoripari bérek a felére csökkentek, a zafra 80 napra rövidült. A cukorgazdaság agrárszektorában egy machetero már csak 20–40 centavót keresett 1933–34-ben, napi 14 órai munkával. Tömegesen mentek tönkre az eladósodott bérlők, szegényparasztok, négy év alatt a fincák száma harmincezerrel csökkent.

A kubai export értéke az 1925. évi 353,980 000 dollárról 87,672 000 dollárra csökkent 1933-ig. Drasztikusan, kb. egyhetedére esett vissza a kubai import is: 297,324 000 dollárról 42,360 000 dollárra. Az élelmiszerimport

az 1925. évi 113,226 200 dollárról 14,422 000 dollárra csökkent, s a kiesést a hazai termelés képtelen volt pótolni. A monokultúra válsága – falun és városban egyaránt – nemcsak a munkanélküliségben (1929–1933 között az 1,5 millió aktív kereső több mint egyharmada folyamatosan munkanélküli volt), nemcsak a csillagokig emelkedő árakban jelentkezett, hanem ellátási válság formáját is öltötte. Amerikai becslések szerint 1933 nyarán, a válság mélypontján a kubai lakosságnak több mint a fele éhezett.⁵

Mindez érthetővé teszi, hogy a Gerardo Machado zsarnoki kormányzata ellen kibontakozó forradalmi mozgalomnak, az 1930-tól egyre élesebbé váló, elmélyülő társadalmi-politikai válságnak, amely 1933 nyarán forradalmi válságba ment át, egyik központi elemévé, tartalmi kérdésévé nőtt az agrárprobléma, amely közvetlenül magában hordozta az imperializmussal való ütközés mozzanatát is. Nyomatékot az agrárkérdésnek a vidék gyors forradalmasodása adott.

Már 1930-tól paraszti mozgalmak ütötték fel fejüket egyes vidékeken, elsősorban Orientében.⁶ A cukoripari agrárproletariátus harci elszántságát éhségmenetek, felgyújtott ültetvények, 1932–33-ban a gyári munkásokkal együtt vívott sztrájkharok, gyárfoglalások jelezték. 1932 decemberében a SNOIA, a Cukoripari Munkások Országos Szakszervezete létrejöttével, amely az agrárszektorban dolgozók érdekeinek védelmét is zászlajára tűzte, szervezett kapcsolat jött létre az ipari és az agrárproletariátus között, s az agrárproletariátus is bekapcsolódott a munkásmozgalom országos áramába, amelyet akkor már a kommunisták irányítottak a nemzeti szakszervezeti központ, a CNOC vezetése révén. 1932–33-ban már nemcsak a cukorgyárakban jelentek meg a Kommunkista Párt sejtjei, hanem néhány vidéken a paraszti körzetekben is. A KP a szegényparasztok tömörítésére Parasztligák (Ligas Campesinas) szervezését is kezdeményezte. Az agrárkérdés súlyát növelte a politikai életben az is, hogy nemcsak a kistermelők és az agrárproletárok radikalizálódtak, hanem a válság sújtotta középbirtokosok és az adósságokkal küszködő nagybirtokosok egy része is szembefordult Machado politikájával.

A Machado ellenes mozgalom az agrárprobléma gyökereit nagyjából azonos módon látta, de a megoldási javaslatok – a mozgalom megosztottságából, osztálydifferenciáltságából következően – eltérő hangsúlyokkal, radikalizmussal fogalmazódtak meg. Mindenek előtt a latifundium elleni fellépés igénye és a parasztság földhözjuttatásának szükségessége került előtérbe. A harmadik alapvető, minden elképzelésben hangsúlyt kapó követelés a mezőgazdaság diverzifikálása volt. A sürgős megoldást igénylő kérdések közt szerepelt a cukornádtermelők, a colonók védelme (a termelés

⁵ Problemas de la Nueva Cuba, 74.

⁶ Regalado, A.: Las luchas campesinas en Cuba. La Habana, 1974. 83–87.

állami szabályozása a kistermelők javára, olcsó hitelek követelése) és a munka biztosítása a cukoriparhoz kötődő agrárproletariátus számára. Ez utóbbival kapcsolatban a polgári erők az antillanos repatriálását sürgették, a munkásmozgalom azonban elutasította ezt a követelést.

A Machado ellenes mozgalom felvetette a parasztság életkörülményeinek, lakáshelyzetének, iskoláztatásának problémáit is. Ennek jogosultságát könnyű belátni, ha meggondoljuk, hogy a kubai agrárproletariátus, szegényparasztság, de még a középbirtokosok életkörülményeiben is a gyarmati kor viszonyai konzerválódtak. A vidéket a nyomorúságos *bohítók* (kunyhók), az utak, az egészségügyi ellátás és az iskolák hiánya jellemezte. A tíz évnél idősebb lakosság több mint 40%-a nem tudott írni-olvasni, de egyes vidékeken (pl. Oriente elmaradott agrárkörzeteiben) a lakosság 60–70%-a analfabéta volt.

A polgári elképzelések első összefoglalása az ABC 1932-ben megjelent programja.⁷ A kispolgári vezetésű ABC, amely titkos, terrorista szervezetként harcolt Machado ellen, s ideológiájában fasiszta elemek is jócskán keveredtek, „A Föld visszahódítását” hirdette meg. Az ABC önmagát az agrárérdekek hivatott képviselőjének tekintette, s azt vallotta, hogy a latifundium kialakulása következtében Kubában „a bürokraták és proletárok nemzete jött létre a tulajdonosok nemzete helyett”.⁸ Kétségtelen, hogy az ABC programjában helyet kaptak a birtokos parasztság érdekeit szolgáló elképzelések is (a megszerezhető földek felső határának maximálása, a szövetkezet gondolata, Agrárbank létrehozása a hitelügy fejlesztésére), egészében azonban a demagógia nyomta rá bélyegét. mint azt Rubén Martínez Villena, a KP vezetője már a program megjelenésekor kimutatta.⁹ Az ABC a latifundium megszüntetését csak fokozatosan, csak jogi és pénzügyi eszközök alkalmazása révén kívánta elérni. A parasztság földhözjuttatásának eszközét az állami földeken végrehajtandó telepítési politikában (colonializáción) látta, s az ily módon létrehozandó kisparaszti családi birtokok elidegeníthetetlenségével, patrimoniummá alakításával akarta a parasztságot a nemzet alapjává tenni.

Az 1933 augusztusában kirobbant polgári demokratikus forradalom¹⁰,

⁷ El ABC al pueblo de Cuba. Manifiesto programa. Közli: *Pichardo*: Documentos para la historia de Cuba III. k. 495–522.

⁸ Uo. 501.

⁹ *Martínez Villena, R.*: Qué significa la transformación de ABC y cuál es el propósito de esta maniobra. In: Rubén: Antología del pensamiento política, La Habana, 1976. 307–324.

¹⁰ A forradalom történetéről ld. az alábbi összefoglaló munkát: *Soto, L.*: La Revolución del 33. i–III. kötet, *Tabares, J. A.*: La Revolución del 30: sus dos últimos años. La Habana, 1975.

amely eltávolította Machado diktátort, a paraszti és agrárproletár mozgal-
mak jegyében kezdődött. Különösen 1933 augusztusától októberig zajlott
heves osztályharc vidéken: kiszélesedett, bár nem vált országossá a földfog-
laló mozgalom, s a cukorbirodalmak dolgozóinak sztrájkhulláma az egész
szigeten végigsöpört. A munkások és agrárproletárok hosszabb-rövidebb idő-
re elfoglaltak 36 cukorgyárat és ültetvényt.

A mérsékelt polgári erők és a radikális városi kispolgárság kompro-
misszumából született ideiglenes forradalmi kormány, amelynek élén Dr. Ra-
món Grau San Martín professzor állt, nem támogatta az agrármegmozdu-
lásokat. A tulajdon védelmétől vezetettve és attól tartva, hogy a cukormono-
póliumok elleni népi roham nyílt összeütközésbe sodorja az Egyesült Álla-
mokkal, fegyveres erővel törte le a vidék megmozdulásait. Grau San Martín
rövidéletű kormánya csak szónoki beszédekben és újságcikkekben vetette fel
az alapvető agrárproblémákat a forradalom felfelő ívelő szakaszában. A gya-
korlatban csak másodrangú, bár nem jelentéktelen intézkedéseket hozott az
agrárszektorttal kapcsolatban. Ezek közé tartozott pl. az a törvény, amely a
paraszság lakásviszonyainak javítását helyezte kilátásba. Egy másik ren-
delet meghirdette Kuba újra erdősítését. Nagy jelentőségű volt a kubai ag-
rárproletariátus számára is az a dekrétum, amely elrendelte, hogy az alkal-
mazottak felének minden vállalatnál kubai állampolgárnak kell lenni. A mun-
kanélküliek repatriálásáról szóló intézkedés, amely vidéken az antillano-kat
sújtotta, szintén javított valamelyest a kubai állampolgárságú agrárproletárok
munkalehetőségein. A KP és a CNOC támadta, elutasította ezeket a törvé-
nyeket, mert – nem ok nélkül – úgy vélte, hogy a proletármozgalom meg-
osztását is szolgálják.¹¹

A cukortermelők, a colonók védelmét szolgálta, s bázist teremtett a birtokos
paraszság körében Grau San Martín kormányának az a dekrétum, amely a
kis- és középbirtokosok javára szabályozta a levágható cukornád mennyisé-
gét az 1933–34-es zsafrá idején, s kötelezte a gyárat a kistermelők cu-
kornádjának átvételére. 1934 januárjában Grau San Martín kormánya elren-
delte a colonók érdekvédelmi szervezetének – Asociación Nacional de Co-
lonos – a létrehozását. A latifundium elítélése is megbújt több törvény
szövegében, de határozott antilatifundista intézkedésekre nem került sor.¹²

Az 1933–35-ös polgári demokratikus forradalom idején az agrárkér-
dés megoldásának két forradalmi útja vetődött fel. Az egyiket a Kubai
Kommunista Párt koncepciója tartalmazta. A párt már a harmincas évek
elejétől radikális, antiimperialista és agrár forradalomban jelölte meg a kubai

¹¹ El movimiento obrero cubano. Documentos y artículos. 2. k. 1925–1935.

La Habana, 1977. 432–441.;

¹² *Tabares*: i. m. 144–145., *Soto*: i. m. III. k. 241–287., különösen: 260–262.

osztályharc fő célját. Ennek jelszavait népszerűsítették a párt felhívásai, röplapjai, s az agrárforradalom követelését tartalmazták a SNOIA 1932 decemberi kongresszusának dokumentumai is.¹³ 1933 augusztusától a párt a kibontakozó forradalmat antiimperialista- és agrár jellegűnek minősítette, amelynek közvetlen célja a munkás-paraszt kormány létrehozása, ez a Komintern korabeli terminológiájában a proletárdiktatúra szinonimája volt. A kommunisták véleménye szerint ebben a forradalomban a főcsapást az USA-imperializmusra és hazai szövetségeseire, a polgárságra és a kispolgárságra kell mérni. Éppen ezért a forradalom „felszálló ágában” a KP elutasította a kispolgári erőkkkel való szövetség gondolatát, egyaránt támadta a machadistákat és Grau San Martín kormányát. A KP a proletárharc élet az imperialista monopóliumok ellen irányította: kiadta a cukorgyárak, ültvények elfoglalásának és a helyi szovjetek megalapításának a jelszavát.¹⁴ Az agrárforradalom lényegét a KP a latifundiumok azonnali, megváltás nélküli kisajátításában és a föld ingyenes szétoztásában látta.¹⁵ Stratégiai értelemben a kommunistáknak igazuk volt, a latifundium megszüntetése – mint azt az 1959-es forradalom igazolta – csak radikális agrárforradalom révén volt lehetséges. A konkrét forradalmi szituációban azonban ez a jelszó – összekapcsolva a munkás-paraszt kormány jelszavával – korainak bizonyult, s csak részleges sikereket hozott (kb. egy tucat cukorgyárban létezett hosszabb-rövidebb ideig helyi szovjet). Ennek több oka volt.

A párt még csak kevéssé hatolt be a vidéki körzetekbe, s nem ismerte a parasztság különböző rétegeinek viszonyait. Politikáját a legszegényebb paraszti rétegekhez, a kisbérlők különböző kategóriáihoz és a precaristákhoz szabta. Eltúlozta az agrárproletáriátus föld iránti vágyát is. Ugyanakkor nem tudta ellensúlyozni azokat a népszerű, bár az agrárkérdés gyökereit nem érintő intézkedéseket, amelyeket Grau San Martín kormánya életbe léptetett.

Túlértékelték a szegényparasztok, kisbérlők földfogláló mozgalmait is. 1933 őszén az orientei Guisa, Bijarú, Cayo Espino, Buey Arriba, Palmarito de Canto, La Sal, Holguín, Yara Arriba körzeteiben voltak ilyen megmozdulások. Ezeket a párt az agrárforradalom preludiumának, a latifundium elleni offenzíva kezdetének tekintette. Valójában azonban csak a latifundium terjeszkedése elleni önvédelem új, a korábnál harcosabb, magasabb szintű, de mégiscsak defenzív jellegű fázisáról volt szó. Kiemelkedő jelentőségű a Guantánamo körzetében levő Realengo 18 parasztságának harca földjeik védelmében. Realengo 18 500 parasztcsaládja, többségben precaristák, már a huszas évek elejétől önvédelmi harcot folytatott a legendássá vált paraszt-

¹³ Idézi: *Regalado*: i. m. 84–85.

¹⁴ Ld.: *El movimiento obrero cubano. Documentos y artículos* II. k. 379–385.

¹⁵ *Regalado*: i. m. 85., *El Movimiento obrero cubano* II. k. 360–362.

vezér, Lino Álvares irányításával. 1933–34-ben a realengisták – akiket a KP tanácsadóval és fegyverrel támogatott – sikerrel szálltak szembe a latifundium képviselőivel, akik Batista katonáinak kíséretében jelentkeztek. Realengo 18 parasztjai később, a negyvenes években is ellenálltak minden földrabló kísérletnek, de példájuk elszigetelt jelenség maradt az 1959 előtti Kubában.¹⁶ A Kommunista Párt Batista államcsinye (1934. január 15.) után, a forradalmi mozgalom apályának időszakában is fenntartotta a radikális agrárforradalom jelszavát. Az 1934 áprilisában tartott II. kongresszus azonban kénytelen volt megállapítani, hogy a paraszti harcok intenzitása elmaradt a városi proletariátus és a cukoripari dolgozók harcai mögött, s úgy foglalt állást, hogy a forradalom továbbfejlődése, az antiimperialista agrárforradalom sorsa a párt és a tömegek kapcsolatának megerősödésétől függ.¹⁷

Az agrárkérdés megoldásának másik forradalmi, de eszközeiben a kommunistákénál a konkrét szituációhoz jobban alkalmazkodó, realistább koncepciója Antonio Guiterasnak, az antiimperialista kispolgári rétegek legmarkánsabb képviselőjének a nevéhez fűződik. Guiteras, aki tagja volt Grau San Martín ideiglenes forradalmi kormányának, Batista államcsinye után arra a következtetésre jutott, hogy az antiimperialista forradalom távlatilag a szocializmusba torkollik (bár a szocializmus fogalmat még nem marxista alapon értelmezte), s eléréséhez Kubában fegyveres felkelésre van szükség, amelyet csak egy jól szervezett forradalmi párt vezethet. Ennek érdekében hozta létre a Joven Cuba pártot, amelynek 1934-es programja¹⁸ Guiteras agrárkoncepcióját is tartalmazta.

Guiteras az agrárreform megvalósítását az ország előtt álló egyik legfontosabb feladatnak tekintette. Programja előirányozta a latifundiumok megműveletlen földjeinek (ez összességében óriási terület volt) a kisajátítását. Paraszti magántulajdonná kívánta változtatni mindazokat a bérleményeket is, amelyeket bérlőjük több mint húsz éve művelt.

Ez a két intézkedés már önmagában is jelentősen megkurtította volna a latifundiumot. A Joven Cuba programja törvénnyel akarta elejét venni annak is, hogy újabb földek kerüljenek külföldiek kezébe. Túl ezen – s talán ez a program egyik legígéretesebb elképzelése – előirányozta a latifundium kisajátítását minden olyan esetben, amikor azt a közérdek vagy a társadalmi szükségszerűség megkívánja. A latifundium mozgásterének erőteljes szűkítésén kívül a Joven Cuba programja – hasonlóan a korabeli polgári elképze-

¹⁶ *Pablo de la Torriente Brau*: Realengo 18 In: *Aventuras del soldado desconocido cubano*. La Habana, 1977. 121–170., *Regalado*: i. m. 75–77., 90–92.

¹⁷ *Regalado*: i. m. 87–89. „El movimiento obrero cubano II. k. 729., 741–742.

¹⁸ Közli: *Cabrera, O.*: Antonio Guiteras. Su pensamiento revolucionario. La Habana, 1974. 183–198.

lésekhez – az állami földeket is igénybe akarta venni a földreform céljára, telepítési politika révén is növelni kívánta a birtokos parasztek számát. A program azt is követelte, hogy a bérleteket, amelyek Kubában rendszerint szóbeli szerződéseken (contratos leóninos) alapultak, törvénnyel szabályozzák. Az agrárreform gyakorlati végrehajtását Guiteras egy Agrárintézet felállításával akarta előmozdítani, amelynek az is feladata lett volna, hogy javaslatokat dolgozzon ki a diverzifikációra és a termelés színvonalának növelésére. Ugyancsak tervezte, hogy provinciánként egy-egy mintagazdaságot (granja agrícola) állítanak majd fel, amely a tapasztalatok átadásával járul hozzá a mezőgazdaság felemelkedéséhez. Guiterastól nem volt idegen a szövetkezés gondolata. A Joven Cuba programjába is belefoglalta, hogy mindenütt, ahol az lehetséges, tanulmányozni kell a kollektív művelési formákat.

A harmincas évek forradalma elbukott. 1935 tavaszától stabilizálódott az újabb reakciós politikai berendezkedés, amelynek vezető figurája Fulgencio Batista, a hadsereg feje lett, aki az egymást váltó báb-elnökök mögött a hatalom tényleges birtokosa volt. Batista első diktatúráját a harmincas évek végétől egy demokratikusabb kormányzati periódus váltotta fel, amire részint a hazai baloldal nyomása, részint F. D. Roosevelttel amerikai elnök „jószomszedság” politikája kényszerítette a kubai uralkodó osztályt.

A politikai felépítmény egyes elemei valóban demokratikusabbra formálódtak 1940–1952 között. Rendszeresen, bár sok csalással, korrupcióval tetézve tartottak választásokat, szabadon működhetek az 1935-ben betiltott politikai pártok, 1938-tól legálisan dolgozhatott a Kommunista Párt. Mindez azonban nem haladta meg a frázisok demokráciájának a szintjét. A politikai rendszer lényege, függősége az imperializmustól nem változott, s az ország torz gazdasági struktúrájából adódó problémák sem oldódtak meg.

Ezt éppen az agrárstruktúra változatlansága, a monokultúra által deformált agrárszerkezet megmerevedése tükrözi legpregnansabban. 1945-ben 159 968 fincát, önálló gazdasági egységet számláltak össze Kubában. A „birtokok” száma tehát az 1931. évi 87 396-hoz képest 83%-al növekedett. Ez azonban nem a saját földdel rendelkező parasztagazdaságok megszorodását tükrözi, hanem a bérleti rendszer kiterjedését, amely különösen a második világháború konjunkturális periódusában volt gyors, mind a cukor, mind pedig a dohány- és a kávégazdaságban.

A 159 958 önálló gazdasági egység megoszlása a tulajdonviszonyok szerint a következő volt:

Birtokviszony	Gazdaságok		Terület	
	száma	%	hektár	%
Tulajdonos	48 792	30,5	2 958 694,5	32,4
Igazgató-intéző (administrador)	9 342	5,8	2 320 444,7	25,6
Bérlő (Arrendatario)	46 048	28,8	2 713 929,7	30,0
Kisbérlő (sub-arrendatario)	6 987	4,4	215 215,5	2,4
Részesbérlő (partidario)	33 064	20,7	552 078,9	6,1
Precarista	13 718	8,6	244 588,8	2,7
Egyéb, tisztázatlan jogi helyzetű	2 007	1,2	72 134,2	0,8

Az összes gazdaság 92%-a (147 189 finca) 100 hektárnál kisebb területű volt, s mindössze a földek 28,98%-ával rendelkezett. Ezek többsége – leszámítva a dohány, a rizs és a kávétermelő gazdaságokat – kisbirtoknak minősült az extenzív jellegű mezőgazdaságban. 2 caballeriánál (26,8 hektár) kisebb minifundiummal rendelkezett mintegy 20–25 000 tulajdonos paraszt és a bérlők (arrendatario, subarrendatario, partidario), precaristák 83,5%-a, összesen több mint százezer földművelő. A 25 hektárnál kisebb területű fincák (az összes birtok csaknem 70%-a) az összes föld 11,2%-ával rendelkezett. Ugyanakkor az 500 hektárt meghaladó, latifundiumnak minősíthető 2336 finca, a gazdaságok 1,5%-a a földek 47%-át birtokolta. Ebből 114 gazdaság, amelyek kiterjedése több mint 5000 hektár volt, az összes föld 20,1%-át, 1 817 602 hektárt birtokolt.¹⁹

Nem változtak lényegesen az amerikai tőke pozíciói sem a kubai mezőgazdaságban, bár a dollár egy része a jövedelmezőbb extenzív állattenyésztésbe ment át a cukordepresszió éveiben. Ennek ellenére a 13 vezető amerikai cukorérdekeltség még a negyvenes évek közepén is 1 209 015 hektárt birtokolt, miközben a kubai és spanyol tulajdonban levő 9 legnagyobb cukorlatifundium összterülete csak 620 921 hektár volt.²⁰

1945-ben összesen 829 668 mezőgazdasági keresőt regisztráltak. Közülük 385 417 dolgozott egész évben, 444 251 fő csak az év egy részében talált munkát. Az állandó munkával rendelkezők 86%-a (331 724 fő) a tulajdonosok, bérlők különböző kategóriáihoz tartozott birtokosként vagy csa-

¹⁹ Memorias del Censo Agrícola Nacional, 1946. La Habana, 1951. 51–93.

²⁰ Regalado: i. m. 174–175.

láttagként. 14%-uk fizetett bér munkás volt. A csak időszakosan munkát találók többsége, 423 690 fő fizetett bér munkás volt, ők alkották a kubai agrárproletáriátus derékhadát. A bér munkások évente átlag 123 napot tudtak dolgozni, pedig ekkor még tartott a világháborús gazdasági konjunktúra periódusa. Fizetett bér munkást csak a fincák 26,8%-a alkalmazott, s az agrárproletárok többsége nagybirtokokon dolgozott. 41,1%-ukat bérlők, 18,1%-ukat igazgató-intézők, 22,8%-ukat tulajdonosok által irányított birtokon foglalkoztatták.²¹

A gazdaság vezető ágazata 1934 után is a cukoripar maradt, amely azonban a válság előttinél alacsonyabb szinten stabilizálódott. 1934–1941 között a termelés évi 2,7–3,3 millió tonna között ingadozott. Nagyságát lényegében megszabta az Egyesült Államok által 1934-től intézményesített kvóta-rendszer, amely alapján Kuba évi 1 902 000 tonna cukrot exportálhatott az USA-ban. A szintén 1934-ben kötött Kölcsönös Kereskedelmi Egyezmény 35 kubai termék (köztük gyümölcs és zöldségfélék) számára biztosított preferenciát az amerikai piacon, s ennek fejében kb. 400 amerikai árucikk élvezett előjogokat a kubai piacon.

A kvóta-rendszert a második világháború idején feloldotta az Egyesült Államok. Ennek következtében a kubai cukoripar egyfajta másodvirágzást ért meg, amely lényegében a koreai háború végéig tartott. 1941-ben a termelés még csak 3,3 millió tonna volt, 1945-ben 4,5; 1947–48-ban 6,7 millió tonnára növekedett. Ezt a felfutást azonban nem kísérte technikai megújulás, hanem a művelés alá vett területek kiterjesztése és a gyárak kapacitásának maximális kihasználása révén érték el. Működni kezdett több, korábban leállított üzem is. A mezőgazdasági technika (öntözés, műtrágya és gépek alkalmazása) minden ágazatban alacsony szinten maradt. A vidék fő energiaforrása az ökor igavonó ereje maradt ebben a korszakban is. Ez nem jelenti azt, hogy a monokulturális rendszer keretein belül egyes ágazatok nem fejlődtek valamelyest. Említettük már az extenzív állattartás jelentőségének megnövekedését, ami időlegesen húsexportórré is tette Kubát. Ez azonban nem az árubőség, hanem a fizetőképes hazai kereslet szűkösségén alapult. A lakosság jelentős részének fogyasztása az értékesebb élelmiszerekből (hús, tej, tojás) még az ötvenes években is a századelő színvonalán volt.²²

1933–1935-ös polgári demokratikus forradalom egyik eredménye, hogy felszínre hozta és a politikai élet tengelyébe állította az agrárszerkezet

²¹ Memoria del Censo Agrícola Nacional, 1946. 142–150.

²² Megdöbbenő képet rajzol a paraszti életszínvonalról: Encuesta de trabajadores rurales 1956–57, realizado por la Agrupación Católica Universitaria. Közli: Economía y Desarrollo, N^o12, 1972. 188–212.

deformáltságát és az agrárkérdés megoldatlanságát. Ez a forradalom bukása után is a kubai politikai élet egyik alapkérdése maradt. 1935 után egyetlen politikai párt sem számíthatott sikerre a szigetországban, ha nem vetette fel – legalább a szólamok szintjén, demagóg célzattal – az agrárreform és a mezőgazdaság diverzifikációjának szükségességét, ha nem ígért bekötő utakat, iskolákat, jobb egészségügyi ellátást a parasztság számára.

Az agrárkérdés és a parasztp probléma megnövekedett súlyát mutatja, hogy 1934-ben megalakult a Nemzeti Agrárpárt (Partido Nacional Agrario – PAN), az egyetlen agrárpárt Kuba történetében. Az Alejandro Vergara vezette PAN fontos szerepet játszott a harmincas évek baloldali népfrontkísérleteiben, de tevékenységének céljához, a parasztsághoz sohasem jutott közel. Mindvégig városi intellektuelek kicsiny pártja maradt, amely az 1940-es választás után el is tűnt a politikai életből. Programja tartalmazta ugyan a kor összes fontosabb agrárproblémáját, de nem volt átütő mozgósító ereje, s hiányoztak az országos szervezeti keretek is.²³

Sem a PAN, sem valamely más párt nem versenyezhetett tömegbefolyásban a populista jellegű Kubai (Autentikus) Forradalmi Párttal [Partido Revolucionario Cubano – PRC (A)], amelyet Grau San Martín, a volt ideiglenes elnök vezetett. A PRC (A) igyekezett monopolizálni 1933 forradalmi örökségét, s 1937–38-ban a kisebb baloldali polgári pártokat is magába szippantotta. A kubai nép nagy része 1944-ig, amíg a párt ellenzékben volt és könyörtelenül támada Batistát a PRC (A)-ban látta reményeinek letéteményesét. A PRC (A) 1934-es programja²⁴ a reformista polgárság ekkor még haladónak minősíthető álláspontját fejezte, s 1944-ig hitele is volt a tömegek előtt. Csak az autentikus kormányzat nyolc éve (1944–1948 között Grau San Martín, 1948-tól 1952-ig Carlos Prío Socarras volt a köztársaság elnöke) ébresztette rá a kubaiak tekintélyes hányadát arra, hogy a PRC (A) programja forradalmi szólamok és misztikus ígérek demagóg keveréke. Az autentikus kormányzatok ugyanolyan tehetetlenek, korruptnak, imperialista-barátnak bizonyultak, mint azt megelőzően a Batista nevével fémjelezhető rezsimé, s gyakorlati tevékenységük a polgári politika csődjének betetőzőjévé vált.

Az 1934-es program, bár csak szőrmentén bírálta a latifundiumot, hangsúlyozta, hogy a nemzetnek jogában áll – törvényes úton és megváltás fejében – újra saját uralma alatt integrálni a tulajdon bármely típusát. A külföldi tulajdon felszámolását a PRC (A) nem irányozta elő, de lehetségesnek tartotta, hogy szükség esetén, ha a közérdek úgy kívánja, törvénnyel szabályozzák a földbirtok felső határát. A program szerint csak kubaiak szerez-

²³ Vö. *Tabares*: i. m. 288.

²⁴ *Pichardo*: Documentos... IV/1 290–317.

hetnek meg újabb földeket, kaphatnak bányaművelési jogot, stb. Lehetségesnek tartotta az előző kormányok által kötött koncessziók felülvizsgálatát és semmissé nyilvánítását is, ha közérdeket sértenek.

A PRC (A) a parasztság földhöz juttatását, megerősítését – a többi polgári csoportosuláshoz hasonlóan – csak az állami földek szétosztása révén képzelte, de nem dolgozott ki konkrét (birtoknagyság határokat is tartalmazó) földosztó programot. A kistulajdon védelmét szolgálta volna az az elképzelés, mely szerint a paraszt lakása, munkaeszközei, állatai és a törvény által előírt minimálbirtok nem foglalható le és nem kobozható el. A programot összességében a feltételes mód jellemzi, minden tekintetben kevésbé konkrét, mint a Joven Cuba vele csaknem egyidőben született programja.

A harmincas évek második felében Batista is a parasztságban akarta megtalálni a hiányzó tömegbázist. Az 1937-ben nagy hírveréssel beharangozott „Hároméves Terv” (Plan Trienal)²⁵, amely magába olvasztotta 1933 forradalmi jelszavait, törekvéseit is, de merített az európai fasizmusok és a roosevelti New Deal programjából is, a parasztságnak megígérte a bérletek szabályozását, a colonók érdekeinek védelmét, az állami földek, a realengók fokozatos és többlépcsős (bérlet, majd tulajdon) szétosztását a családfők között, figyelembe véve a gyermekek számát is. Batista tervezetében számos pont szólt a diverzifikációról is, az állattenyésztés, a dohánytermelés, a gyümölcsök stb. termeléséről. Batista azonban tovább ment a polgári pártoknál. A vidéki oktatás fejlesztése ürügyén kísérletet tett a parasztság katonai ellenőrzésére és militarizálására. A Plan Trienal keretében úgynevezett polgári-katonai iskolák felállítását kezdeményezte, rövid ideig működött is 1200 ilyen egytantermes intézmény. Ezekben az iskolákban őrmester tanítók, (s csak jobb esetben egyenruhába bújtatott tanítók) oktattak volna, s az írni-olvasni tanuláson kívül a katonai alapismeretek elsajátítása is helyet kapott volna. A demokratikus kibontakozásért küzdő erők hamar átláttak a terven, s felismerték annak reakciós céljait. Maga Batista is hamarosan félretette ezt a tervet, s a Plan Trienalból nem maradt egyéb, mint az oktatás fejlesztése érdekében a cukortermelésre kivetett pótdadó, amely – annyi más állami pénzzel együtt – a korrupció mocsarába veszett.

1939-ben, az Alkotmányozó Gyűlést megelőzően minden pártnak nyilvánosságra kellett hozni a programját. Az agrárkérdés súlyát érzékelteti, hogy még a legkonzervatívabb erők alkotmányozó programjai is elítélték, vagy valamilyen formában korlátozandónak tartották a latifundiumot, s nagy figyelmet szenteltek a parasztság megnyerésének. Példaként a Köztársasági Demokrata Pártot, a nagytőke és a nagybirtok legtipikusabb pártját idézzük, amely

²⁵ Plan Trienal de Cuba o Plan de Reconstrucción económico-social Közli: *Pichardo*: Documentos. . . IV/2 151–177.

– a teljes gazdasági szabadság elvének a talajáról – azt hangsúlyozta, hogy az állam köteles előmozdítani a parasztság jólétét, mert a paraszt a nemzeti gazdagság legfőbb termelője. A demokraták bérlet formájában kívánták az állami földeket a parasztság kezébe juttatni és javasolták a kisparcellák elidegeníthetetlen patrimoniummá változtatását is.²⁶

A politikai pártok egymástól csak kevésé eltérő elképzelései kompromisszumos formában kodifikálódtak az 1940-es Alkotmányban. Az alkotmány 90. cikkelye kimondta, hogy „a latifundium elévül és megszűnése érdekében a törvény meg fogja határozni a valamely személy vagy vállalat által birtokolható földtulajdon maximális kiterjedését. . .”²⁷ Az alkotmány szerint a törvény szabályozni fogja, hogy külföldi személyek vagy vállalatok milyen feltételek mellett szerezhetnek meg és birtokolhatnak földeket Kubában, és olyan eszközöket léptet életbe, amelyek előmozdítják a föld visszahódítását a kubai állampolgárok számára. A 91. cikkely a 2000 peso érték alatti birtokokat elidegeníthetetlen családi birtoknak nyilvánította és különböző garanciákat biztosított a kistermelőknek.

Az alkotmánynak ezek a haladó szellemű intézkedései legális alapot biztosítottak a földért való küzdelemnek, illetve – elvileg – védelmezték a kisparasztságot. Azonban minden konkrét intézkedést az alkotmány később meghozandó kiegészítő törvényekre bízott. Ez arra teremtett lehetőséget, hogy – a magántulajdon jogosságát elismerő 87. cikkely alapján – a törvényhozók elodázzák a legkisebb konkrét lépést is a negyvenes években. Még a Mezőgazdasági Fejlesztési Bank (BANFAIC), amely igazából a közép- és nagybirtok érdekeit szolgálta, – létrehozásához is tíz év politikai csatározásaira volt szükség. A lényegesebb, az alapproblémákat érintő törvények pedig meg sem születtek az 1959-es forradalom győzelméig. Batista, Grau San Martín és C. Prío Socarrás kormányai csak az újságok számára rendeztek földosztást. A választási periódus közeledtekor, illetve egy-egy új elnök beiktatása után felparcelláztak néhány állami birtokot, amelyet amúgy is kistermelők béreltek, s a propaganda a nagyarányú agrárforradalom első lépéseként interpretálta ezeket az akciókat. A harmincas évek végétől 1952-ig kiosztott földek összterülete azonban nem haladta meg a 3000 caballeriát.

Hogyan alakult a kommunisták agrárpolitikája az 1933–1935-ös forradalom után? A Kommunista Párt VI. plénuma (1935 október) levette napirendről az azonnali, radikális agrárforradalom jelszavát, s erőt a legszegényebb kisparaszti rétegek napi érdekeinek védelmére és az agrárproletariátus szervezésére koncentráltá ettől kezdve. A párt elsődleges feladatá-

²⁶ Partido Demócrata. Programa de doctrinas. Közli: *Pichardo*: Documentos. . . IV/2 276–285.

²⁷ Nueva Constitución de la República de Cuba. Luz–Hilo, La Habana, 1940. 40.

nak tekintette a szegényparasztok, kisbérlők, precaristák védelmét a desalojo, a kilakoltatás és földtől való megfosztás ellen. Ez a harc az 1959-es forradalomig tartó egész korszakot jellemezte. Különösen fontossá vált azokon a vidéken, ahol az extenzív állattenyésztő nagybirtok kiépülése felerősítette a latifundiumok urainak arroganciáját a harmincas évek második felétől. Ebben a harcban születtek is részleges sikerek, s joggal állapította meg a kommunisták első legálisan megtartott kongresszusa 1939 elején, hogy a párt befolyása azokban az agrárkörzetekben (főleg Orientében, Camagüeyben) erősödött meg, ahol agitátorai a desalojo elleni védekezés élére álltak.²⁸ Növekedett valamelyest a paraszt párttagok aránya is, de még a negyvenes években sem haladta túl a 8,5–9,5%-ot.

A KP politikájának másik jelentős eleme egy szegényparashti bázisú, baloldali, demokratikus parasztmozgalom életre hívása, kibontakozásának segítése. Az önálló parasztmozgalom csírái Camagüeyben jelentek meg először, ahol a szegényparasztok bizottságokat hoztak létre iskolák létesítése céljából. Ezeknek a bizottságoknak sikerült is néhány iskolát alapítani saját erőből, s példájuk az ország más vidékein is követőkre talált. 1937-ben összeült Havannában az I. Parasztkongresszus, amelynek megszervezését a kommunisták ifjúsági szövetsége (Hermandad de los Jóvenes Cubanos) segítette. A II. Parasztkongresszus 1941-ben létrehozta a nemzeti Parasztszövetséget (Asociación Nacional Campesina – ANC), amelynek élén a kommunista Romárico Cordero, a Központi Bizottság tagja, s korának egyik legkitűnőbb parasztvezetője állt. Az ANC az ötvenes évek közepéig működhetett. Főleg a kistermelők napi érdekeinek adott hangot. Lapja, az Unidad Campesina a vidék szegényeit sújtó jogtalanságok elleni tiltakozás egyik legfontosabb szócsöve lett. Különösen a parasztok, bérlők elűzésének-kilakoltatásának problémája foglalkoztatta sokat a szövetséget. Az ANC megállapítása szerint ez mintegy 40 000 parasztcsaládot fenyegetett közvetlenül.²⁹

Az ANC-nek nem sikerült tömöríteni az egész kubai szegényparaszt-ságot. Fő funkciójának a parasztság egy részének öntudatra ébresztését és több kiváló parashti vezető kinevelését tekinthetjük. De ellensúlyozta a termelési ágazatok kötelező kollégializációján alapuló gazdagparashti szervezetek – amelyeket a harmincas-negyvenes évek fordulóján hoztak létre Batista rendelete alapján – befolyását és a Grau San Martín elnöksége idején létrehozott Confederación Campesina de Cuba – amely az egész

²⁸ ¡ Por la Victoria Popular! La Habana, 1939. 57–60.

²⁹ Mayo, J.: Dos décadas de lucha contra el latifundismo. La Habana, 1980, *Regalado*: i. m. 107–110., 122–126., Las clases y la lucha de clases en la sociedad neocolonial cubana. La Habana, 1981. 182–185.

kubai parasztságot fel akarta sorakoztatni az autenticizmus zászlaja alatt – tevékenységét is.

Részint terjedelmi okokból, részint a téma sajátosságai miatt nem szólhatunk most bővebben a kommunista agrárpolitika legsikeresebb területéről, az agrárproletariátus szervezéséről, és anyagi és szociális követeléseiről egy részének érvényesítéséről az 1939-től újjászerveződő szakszervezeti mozgalom kereteiben. Különösen a Jesús Menéndez vezette Cukoripari Dolgozók Nemzeti Szövetsége (Federación Nacional de Trabajadores Azucareros) ért el számottevő eredményeket a bérkövetelések érvényesítése terén a negyvenes években.

Az 1940-es alkotmányt megelőző politikai vitákban a KP lényegében ugyanazokat a gondolatokat hangoztatta az agrárkérdésben, mint a haladó polgári erők, bár más hangsúlyokkal, radikálisabb megfogalmazásban. A kommunisták is azt követelték, hogy az állam vessen gátat a földek külföldi kézbe kerülésének és az alkotmány maximálja az egy tulajdonos (természetes vagy jogi személy) által birtokolható föld nagyságát. A KP álláspontja szerint a köztársaságnak olyan törvényekre van szüksége, amelyek elengedő földet biztosítanak minden egyes parasztcsalád megélhetéséhez. E cél érdekében az állami tulajdonban levő földeket vissza kell szerezni a latifundiumoktól (az állam vásárolja fel, s örökbérlés formájában juttassa a földművelőknek). A kommunisták is követelték a családi birtok nagyságának törvényes meghatározását – ez sem történt meg 1959-ig –, s az Autentikus Párthoz hasonlóan síkra szálltak a családi birtok elidegeníthetlenségéért.³⁰

A KP – amely ekkor már a Népi Szocialista Párt (Partido Socialista Popular – PSP) nevet viselte – az 1944-es pártprogramban³¹ fejtette ki legrészletesebben álláspontját az agrárkérdésben. A program bevezető része hangsúlyozta, hogy a párt a szocializmusért harcol és csak a szocializmus szüntetheti meg az ember ember által való kizsákmányolását. A szocializmus felé vezető harcban a párt törvényes eszközöket kívánt alkalmazni, s a néptömegek nevelését és napi követeléseik érvényesítését tekintette fő feladatának. A PSP programjának V. fejezete a kommunista agrárpolitika lényegének a parasztság félfüadális kizsákmányolásának, társadalmi gazdasági és kulturális elmaradottságának felszámolását tekintette. Hangsúlyozta a földosztás szükségességét, de a korábbiaknál konkrétabb földosztás kon-

³⁰ Vö.: Bases para el Proyecto de Constitución: Unión Revolucionaria Comunista. Folleto, 1939. 46 p., közli: *Pichardo*: Documentos. . . IV/2 285–312.

³¹ Programa Socialista. La Habana, 1944. V. rész: La tierra y los campesinos. 15–17.

cepciót nem fogalmazott meg. Követelte viszont, hogy a bérletek időtartamát minimálisan tíz évben rögzítsék, s intézményesítsék a kisparashti termékek államilag szabályozott áron történő felvásárlását. Sürgette a földbirtokok felső határáról szóló törvény kidolgozását (a kommunista képviselők több törvényjavaslatot is kidolgoztak erre vonatkozóan a negyvenes években), a Mezőgazdasági Fejlesztési Bank létrehozását, a parasztság lakáviszonyainak, iskoláztatásának javítását. Követelte azt is, hogy hozzanak létre „hivatalos centrumokat” a parasztság gépekkel való ellátására.

A negyvenes években a kommunisták a választási harcokra és a szakszervezetekre koncentrálták erőiket, s az agrárproblémával való szisztematikus, mélyreható foglalkozásra – bár a párt rádiója, sajtója, propagandája általában a paraszti sérelmek legkövetkezetesebb szószólója volt – nem maradt elegendő energia. A PSP KB egyik határozata önkritikusan meg is állapította 1952 májusában, hogy a párt ereje felszívódott a napi követelésekért vívott harcban és második helyre szorult a legfontosabb követelés: az agrárreform, a latifundium felszámolása és a földosztás.³²

Hogyan vonhatjuk meg e vázlatosan ismertetett korszak agrárpolitikai harcainak mérlegét? A korszak legfőbb jellegzetessége, hogy nemcsak felszínre került a kubai agrárstruktúra és agrártársadalom végzetes deformációja a monokulturális gazdálkodás következtében, hanem világossá vált a monokultúra válságának megcsontosodása is az imperializmusnak alárendelt társadalmi, politikai berendezkedés keretei között. A harmincas évek elejétől a változtatás szükségessége is nemzeti méretekben fogalmazódott meg és a politikai élet egyik központi kérdésévé vált. A latifundiális gazdálkodásban érdekelt kubai uralkodó osztály egyetlen csoportja sem volt képes lényegi változtatások végrehajtására, de az agrárreform, a diverzifikálás, a vidéki iskolák stb. jeliszavát jól tudta kamatoztatni tömegbázis kiépítésére. A negyvenes évek végére azonban az ígéretek demagóg politikája kimerült. A PRC (A) nyolc évi kormányzása ráébresztette a kubai parasztság nagyobb részét arra, hogy nincs lényegi különbség a forradalmi múltjukat hangoztató autentikusok és Batista agrárpolitikája között. A baloldali parasztmozgalom megjelenése ezt az öntudatosulási folyamatot jelzi.

A kommunista mozgalom – az egyetlen erő, amely következetesen védte a szegényparasztok napi érdekeit – általánosságban felismerte az agrárválság megoldásának a módját, de nem sikerült olyan konkrét agrárprogramot kidolgoznia, amellyel egyértelműen maga mellett tudta volna felsorakoztatni a vidéki szegénység tömegeit. Ez az osztályharc egy újabb korszakának a feladata maradt.

³² Idézi: *Regalado*: i. m. 136.

LA CUESTIÓN AGRARIA EN LAS LUCHAS POLÍTICAS EN CUBA
(algunos rasgos de la época 1930-1952)

La formación y el fortalecimiento de la monocultura — en que desempeñó un papel distinguido el capital norteamericano—deformó profundamente la estructura y la sociedad agraria. La crisis económica mundial de 1929-1933 trajo a la superficie con una fuerza elemental las deformaciones del sistema basado en la monocultura. Precisamente por eso pasó a ser una de las cuestiones centrales de la revolución democrático-burguesa de 1933-35 la reforma agraria: la abolición del latifundio, el reparto de tierras y la diversificación de la agricultura. Nacieron dos concepciones que merecen atención en el período revolucionario: la idea de la revolución agraria radical de los comunistas y el programa de Guiteras que enseñaba a largo plazo hacia el socialismo, también.

El período de 1935-52 es caracterizado por el agravamiento de la crisis agraria, hecho que queda demostrado por el censo agrario de 1946 también. Eso también contribuyó que después de 1935 la cuestión agraria seguía permaneciendo en el centro de las luchas políticas. Entre 1935-1952 ninguna fuerza política podía aspirar éxito si no puso por lema en cualquier forma el problema de la reforma agraria. Los comunistas en este período llegaron a ser representantes militantes de los intereses diarios del proletariado agrario pero no lograron elaborar un programa agrario concreto de fuerza irresistible. Sin embargo desempeñaron papeles en el desenvolvimiento del movimiento democrático de los campesinos pobres.

Los diferentes partidos burgueses trataron de sacar provecho político del problema de la reforma agraria pero en la realidad no hicieron prácticamente nada. El resultado positivo de la era es la constitución de 1940 que condenó el latifundio. La solución de la crisis estructural del sistema agrario cubano y el remedio de los agravios seculares del campesinado se aplazó a los años posteriores del triunfo de la revolución.